Київський державний університет культури і мистецтв

КРАВЧЕНКО СВІТЛАНА ВАДИМІВНА

УДК 379.825: 791

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ФОЛЬКЛОРУ В ХУДОЖНЬО-МАСОВІЙ РОБОТІ УСТАНОВ КУЛЬТУРИ

Спеціальність 13.00.05 -
соціальна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1997

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Київському державному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв, м.Київ.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, професор
ОБЕРТИНСЬКА АНЕЛЯ ПЕТРІВНА, Інститут підвищення кваліфікації працівників культури, проректор з навчальної роботи

Офіційні опоненти:
доктор мистецтвознавства, професор Грица С.Й., Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнології ім.М.Т.Рильського

кандидат педагогічних наук, доцент Єлісовенко Ю.П., Київський державний університет культури і мистецтв, доцент кафедри режисури масових свят

Провідна установа - Український центр культурних досліджень, Міністерство культури і мистецтв, м. Київ.

Захист відбудеться "22" січня 1998 року о 15.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.34.02, створеної при Київському державному університеті культури і мистецтв (адреса: Київ-133, вул. Щорса,36)

Автореферат розісланий "19" грудня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Г.М.Загадарчук

Загальна характеристика дисертації.

Актуальність теми. На сучасному етапі розбудови української державності об'єктивно підвищується увага до проблем художньої культури, яка втілює етичні ідеали українського народу, його естетичні погляди та смаки українського народу. Особливо виразно заявляє про себе така важлива складова частина української художньої культури, як фольклор, в якому знайшли відображення психологічні риси українців, їх національний характер, естетичні і етичні ідеали народу, історія, філософія, дидактика - тобто все, чим жив народ, що хотів передати наступним поколінням. Завдяки своїй сутності фольклор є могутнім знаряддям народної педагогіки і виконує важливі соціальні функції як засобу самоусвідомлення та каталізатора життєвого спілкування. Саме ці положення стали підставою для глибокого інтересу до нього з боку спеціалістів соціально-культурної діяльності, для посилення тенденції використання фольклору в конкретних формах підготовки та проведення масових театралізованих свят, народних гулянь та обрядових дійств. Проте, аналіз практичної діяльності установ культури засвідчує, що педагогічні, соціально значущі можливості використання фольклору в різних формах художньо-масової роботи нерідко реалізуються непрофесійно та неефективно. Основна причина цього - недостатня теоретична та методична розробка системи.

Багаторічні спостереження автора даного дослідження показали, що педагоги соціально-культурної сфери, організовуючи святкове дійство, найчастіше використовують фольклор як чисто виловий матеріал без врахування його соціально-історичної та культурно-естетичної природи.

Недостатня увага з боку дослідників до фольклору як засобу підсилення педагогічного впливу на художньо-масову роботу спонукала автора зробити спробу теоретично виявити та експериментально обгрунтувати соціально-педагогічні умови використання цього феномену в підготовці і проведенні театралізованих і обрядово-фольклорних дійств, виявити особливості прояву виховних функцій цих заходів при умові використання творчого методу - театралізації художньо-документального та фольклорного матеріалу.

Обрана автором тема дисертаційного дослідження має тісний зв'язок з розробкою державної комплексної наукової теми Міністерства культури і мистецтв України "Культура. Просвітництво. Дозвілля", з Концепцією розвитку Київського державного університету культури і

мистецтв по вдосконаленню підготовки фахівців соціально-культурної діяльності.

Теоретичну основу дослідження склали: положення з питань дефініції фольклору, специфіки його функціонування в сучасному суспільстві, еволюції змісту і форм народної творчості в історії культури (Є.Ю.Алексєєв, С.Й.Грица, В.Є.Гусєв, Т.І.Живков, Н.М.Зоркая, А.Е.Клотиньш, Н.М.Корнієнко, Ю.М.Куліков, В.Я.Пропп, Н.С.Шумада та ін.); виховної ролі традиційної народної творчості (Г.С.Сковорода, К.Д.Ушинський, О.І.Дей, Г.В.Довженюк, В.Ю.Кубов, М.В.Лисенко, Ю.П.Ступак, В.О.Сухомлинський та ін.); ролі людської діяльності у формуванні особистості, її духовних потреб та інтересів (А.Г.Здравомислов, М.С.Каган, Л.Н.Коган, О.М.Леонтьєв та ін.); системно-структурний підхід до вивчення явищ природи і культури (В.А.Афанасьєв, С.Х.Рапопорт та ін.); положення про значення культури у формуванні та розвитку особистості (А.І.Арнольдов, С.М.Артановський, С.М.Іконнікова); соціокультурна теорія розвитку (Л.С.Виготський); теорія культурної традиції (Е.С.Маркарян, С.М.Іконнікова та ін.); провідні принципи народної педагогіки та етнопедагогіки (Г.С.Виноградов, З.П.Васильцова, Г.Н.Волков, В.Д.Руденко, М.Г.Стельмахович, В.Г.Скуратівський, Є.І.Сявавко та ін.); психолого-педагогічні основи навчання художній діяльності (В.С.Кузін); головні положення педагогіки дозвільної діяльності (М.А.Аріарський, М.М.Поплавський, О.В.Сасихов, А.Г.Соломонік, Ю.А.Стрельцов, В.Є.Тріодін та ін.); принципів сценарної розробки та режисури художньо-масових заходів соціально-культурної діяльності (Т.І.Бакланова, Д.М.Генкін, А.С.Каргін, А.О.Конович,О.П.Марков, Л.М.Лазарєва, А.П.Обертинська, Є.І.Смирнова, Ю.Ю.Соколовський, Ф.А.Соломонік, В.Є.Тріодін, І.А.Туманов, В.Г.Шабалін та ін.).

Мета дослідження - обгрунтувати соціально-педагогічні умови, що сприяють більш ефективному використанню фольклору в художньо-масовій діяльності установ культури, розробити науково-методичні рекомендації, спрямовані на реалізацію естетичного та виховного потенціалу фольклору.

За основу дослідження висунуто гіпотезу: використання фольклору в художньо-масовій роботі установ культури може бути більш ефективним, якщо цей процес складатиме систему по створенню соціально-педагогічних умов поширення інформації про сутність фольклору, визначення його ролі та реалізації сутності у підсиленні раціонального та емоційного впливу на людей художньо-масових форм

соціально-культурної діяльності.

Мета і гіпотеза дослідження обумовили необхідність вирішення основних завдань:

1. Визначити роль фольклору як органічно складової частини народної педагогіки його особливості та тенденції застосування в художньо-масовій діяльності установ культури;

2. Дослідити історичні традиції, стан теорії і практики використання фольклору засобами театралізації як творчого методу художньо-масової роботи;

3. Простежити обставини, педагогічні ситуації, за яких оптимально реалізується потенціал фольклору, застосованого в художньо-масових формах роботи установ культури;

4. Визначити та обгрунтувати соціально-педагогічні умови, за яких використання фольклору в художньо-масовій діяльності сприяє підвищенню творчої активності учасників масових заходів, удосконаленню творчо-організаційної роботи культурно-освітніх закладів.

Методи дослідження: В дисертаційному дослідженні застосовано комплексну методику: теоретичний аналіз та узагальнення наявних наукових, методичних та репертуарних публікацій з проблеми дослідження; дескриптивний (описовий) та компаративний (порівняльний) аналіз записів аутентичних народних масових свят і обрядів; контент-аналіз сценаріїв масових заходів, в яких було використано фольклорні художні засоби з точки зору їх сучасної інтерпретації; педагогічне спостереження (включене і опосередковане); експертне оцінювання; письмові та усні опитування; моделювання системи використання фольклору в масових заходах; педагогічний експеримент тощо.

Наукова новизна одержаних результатів.

Новим є сам предмет дослідження - визначення та обгрунтування соціально-педагогічних вимог до застосування фольклору в художньо-масовій роботі установ культури. Автор розглянув її в єдності інституціональних форм організації та творчої самодіяльності людей. При цьому автором розглядається фольклор в контексті загальної теорії фольклоризму, що збагачує розуміння соціально-культурної діяльності як соціального інституту, що спирається у своїй діяльності на сукупність педагогічних цілей та форм професійної та народної педагогіки.

В дисертації вперше здійснено характеристики сучасних обрядово-святкових дійств з використанням фольклорного підґрунтя,

визначено шляхи залучення населення до художньо-масової діяльності та умови оптимального використання фольклору в масових театралізованих заходах з метою підвищення активності їх учасників.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці, експериментальній перевірці та впровадженні методики використання фольклору як основи театралізації художньо-масових форм культурно-просвітницької діяльності. В процесі дослідження автором апробовано і запроваджено конкретну педагогічну методику підбору, використання фольклорних жанрів у сценаріях проведених масових театралізованих заходів установ культури Київської, Хмельницької та Вінницької областей України.

Основні положення дисертації можуть бути використані в навчальному процесі вузів і училищ культури при підготовці фахівців соціально-культурної сфери, при змістовному наповненні навчальних дисциплін та спецкурсів, пов'язаних з сценарною розробкою та режисурою масових театралізованих свят та обрядів.

Особистий внесок здобувача.

1. Визначено соціально-педагогічні умови ефективного використання фольклору в художньо-масовій роботі установ культури:

а) використання художньої мови фольклору, його традиційної образності як засобу, що стимулює соціальну активність присутніх і поширює межі спілкування;

б) відповідність сценарної фольклорної основи життєвим потребам, інтересам та запитам учасників свят;

в) врахування особливостей типів масового дійства, реальних форм вияву активності (в ритуально-обрядових діях, змаганнях, процесіях, костюмуваннях тощо);

г) вдосконалення професійної підготовки фахівців вузів і училищ культури по використанню фольклору в масовій роботі.

2. Запропоновано педагогічну систему по створенню умов поширення інформації про сутність фольклору, визначення його ролі та реалізації його сутності у підсиленні раціонального та емоційного впливу форм соціально-культурної діяльності.

3. Здійснено характеристики сучасних обрядово-святкових дійств з використанням фольклорного підґрунтя, визначено шляхи залучення людей до художньо-масової діяльності та підвищення їх активності.

4. Апробовано і запроваджено конкретну методику підбору, використання фольклорних жанрів при підготовці і проведенні масових театралізованих заходів в практику діяльності установ культури ряду областей України.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалася в процесі експериментальної роботи по підготовці і проведенню художньо-масових заходів з викладачами та групою студентів Київського державного університету культури і мистецтв, його фольклорними колективами. Основні положення дисертації використано в навчальному процесі кафедр менеджменту культурно-дозвіллєвої діяльності та режисури театралізованих вистав і свят цього навчального закладу. За участю дисертанта було підготовлено і проведено ряд обрядово-фольклорних дійств в Київський, Хмельницькій та Вінницькій областях України.

Основні положення та результати дослідження було представлено у наукових виступах автора на всеукраїнських та вузівських науково-теоретичних конференціях (1991-1996рр.), як: "Українська культура: історія і сучасність" (Харків, 1991), "Культура України: історія і сучасність" (Харків, 1992), "Відродження і розвиток культури України: проблеми історії, теорії і практики" (Київ, 1993), "Проблеми розвитку педагогічних здібностей студентів" (Київ, 1995) та "Художня культура та проблеми підготовки кадрів" (Київ, 1996).

Автором опубліковано про результати дослідження 5 наукових статей, в тому числі в збірниках "Питання культурології"(К., КДІК), у збірниках статей аспірантів Київського державного інституту культури та збірнику наукових статей ІПК ПК "Культура України: стан, проблеми, тенденції розвитку"(1994-1997рр.).

Мета та завдання дослідження, його методика, набутий у ході роботи теоретичний та емпіричний матеріал зумовили структуру дисертації, яка складається із вступу, двох розділів, висновків (обсяг 139с.), списку використаних джерел (217 назв).

Основний зміст дисертації.

У вступі викладено обгрунтування вибору та актуальності теми, розкрито сутність та стан наукової розробки проблеми, визначено мету, гіпотезу та завдання дослідження, його наукову новизну та практичне значення, показано зв'язок теми з науковими програмами, сформульовано особистий внесок здобувача у розробку проблеми.

Перший розділ - "Використання фольклору в художньо-масовій роботі як педагогічна проблема".

В першому параграфі - "Художньо-масова робота як соціально-педагогічна діяльність " - аналізуються психологічні та педагогічні погляди в науковій літературі на проблеми функціонування художньо-творчої діяльності, визначаються її завдання, як особливої галузі соціально-культурної діяльності. Автор прагне висвітлити її

особливості впливу на людей у педагогічному смислі: це масовість, можливість одночасного формування загальних настроїв, бажань у великої кількості людей, використання театралізації художнього, документального та фольклорного матеріалу, її поліфункціональність, добровільність, активний, самодіяльний характер тощо.

Особливої уваги дисертантка надає розгляду театралізації як творчого методу художньо-масової роботи, акцентуючи увагу на можливості розповсюдження соціальних ідей з врахуванням таких раціонально-емоційних моментів, як:

- доступність та зрозумілість запропонованих в дійствах ідей завдяки образному втіленню подій та документальних фактів;
- яскравість та захоплюючий вплив дійства завдяки емоційності художніх образів у поєднанні з розкриттям фактичного матеріалу;
- драматизм та включення мас в дію;
- відповідність з життєвими умовами мас. художнє оформлення масовими театралізованими формами їх суспільного життя.

Розглядаючи художньо-масову роботу як важливий соціально-педагогічний засіб впливу на свідомість людей, на їх високі моральні почуття завдяки використанню засобів мистецтва для організації масового спілкування та використання "механізмів" соціально-психологічного впливу на особистість, автор висловлює припущення: художньо-масова робота установ культури клубного типу може значно підвищити свою ефективність при умові використання поряд з мистецтвом, документальним матеріалом такого важливого засобу народної педагогіки, як фольклор.

Саме фольклор як джерело самодіяльної творчості людей, як поліфункціональна система може збагатити зміст художньо-масових заходів та посилити їх виховний потенціал.

У другому параграфі - "Фольклор як джерело самодіяльної художньої творчості" - фольклор розглядається як одна з найдавніших форм творчої діяльності людини, визначаються особливості його використання в сучасному обрядовому дійстві.

При розгляді сутності фольклору увага акцентується на його найбільш природних функціях і, перш за все, функції міжособової інтимної комунікації, завдяки якій фольклор вважається каталізатором життєвого спілкування. Існуючи за своєю природою як прояв спільної діяльності людей у формі колективності, фольклор стає засобом засвоєння культурного досвіду, посередником у зв'язку поколінь. Процес засвоєння відбувається в словесних, музичних, хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, що виражають

світогляд людей і нерозривно пов'язані з їхнім життям та побутом" (В.Є.Гусєв). Саме цим обумовлена естетична і морально-виховна сила фольклору.

Детально розглядається механізм психологічного впливу фольклору на людей, визначаються ті художні особливості, які сприяють їх залученню до активної масової діяльності. Фольклор має цілу систему перевірених багатовіковою практикою художніх засобів, які допомагають створенню художнього образу найкоротшим шляхом. Виконання фольклорного твору завжди виразне, емоційне, багате на жести, міміку, тому що виконавець не просто описує факт, подію, а зображує їх. Визначаються найбільш притаманні фольклору характеристики: варіантність, колективність, традиційність, що особливо проявляються в масових дійствах.

Дослідження показало, що насичення свята, обряду, ритуалу, народної вистави фольклором робить кожен з них масовим. Зберігаючи видовищний характер, фольклор перетворює їх в істинно загальну активну дію самих мас. Таке поєднання образності, художньо-творчого змісту і дієвості вкрай необхідне у культурно-освітній діяльності, виступає показником її ефективного впливу в масових формах. Причому, йдеться саме про органічну єдність, синтез всіх цих трьох начал, які забезпечуються фольклором.

В третьому параграфі - "Особливості використання фольклору в обрядово-святковому дійстві" зазначено, що в сучасній масовій культурно-освітній роботі фольклор виступає як природне, органічне наповнення театралізації, методично забезпечує її. Протягом ряду років велося спостереження за святами різного типу, які проводилися установами культури в різних регіонах України. Класифікуючи їх з точки зору наповнення фольклором, можна виділити основні типи свят, обрядів, ритуалів, традиційно і широко використаних в культурно-освітній роботі. Це такі масові заходи:

- пов'язані з історико-культурними традиціями;
- пов'язані з працею і людьми праці;
- пов'язані з календарем природи, її основних циклів.

Вивчення фольклорних свят показало, що саме можливість активної участі привертає учасників, відображається на оцінці будь-якого свята, обряду, ритуалу, гуляння.

Аналізуючи використання фольклору як засобу масової культ-освітньої роботи, ми беремо на озброєння розуміння його як театралізованого дійства, важливими умовами організації якого виступають опора на смислову основу, традиційну образність дії, які

дозволяють активізувати масу учасників, виступають як стереотипи діяльності. Весь хід дослідження показує, що оптимальне використання фольклору як засобу театралізації в масовій культурно-освітній роботі можливе тоді, коли:

а) подієва сценарна фольклорна основа відповідає їх життєвим потребам, задовольняє інтереси, відображує художні запити;

б) фольклорна дія розширює коло спілкування учасників, залучає масу, розширює межі свята, обряду, ритуалу, гуляння, використовуючи фольклор як стимулюючий засіб.

Ці висновки підтверджуються результатами констатуючого експерименту, що складався з контент-аналізу сценарної бази багатьох масових заходів, вивчення і узагальнення теоретичного і практичного досвіду використання фольклору в масовій роботі, анкетування 1500 учасників масових заходів, що проводилися в місті Корсунь-Шевченківський впродовж 1992-1993 рр. Одночасно з визначенням позитивних тенденцій застосування фольклору в художньо-масовій діяльності були виявлені основні типові недоліки цього процесу, а саме: низький рівень обізнаності населення щодо сутності фольклору, символіки свят і обрядів, значення ритуалів для наших предків; обмеженість можливостей населення отримати знання, інформацію з цих проблем; полеміки з боку організаторів масових заходів, що не дозволяє ефективно реалізувати потенціал фольклору: порушення балансу між змістовною спрямованістю фольклору і його розважальністю: недостатня активність учасників фольклорного дійства, збереження їх розподілу на учасників та спостерігачів; обмеженість форм використання фольклору; відсутність взаємодії між суб'єктами художньо-масової діяльності, що не дає змоги кожному з них оптимально реалізувати свої можливості, свій потенціал, веде до дублювання, повторів, одноманітності, млявості темпо-ритму масового заходу.

На підставі аналізу спеціальної літератури, висновків констатуючого експерименту було визначено шляхи, умови оптимального застосування фольклору в художньо-масовій діяльності.

Другий розділ - "Шляхи вдосконалення соціально-педагогічного процесу по використанню фольклору в художньо-масовій роботі установ культури".

В першому параграфі "Використання театралізації як творчого методу організації фольклорно-обрядового дійства" послідовно обґрунтовуються соціально-педагогічні умови оптимального застосування фольклору в художньо-масовій діяльності, визначені на

підставі результатів констатуючого експерименту.

Під час експериментальної роботи по підготовці і проведенню театралізованих свят в місті Києві та селі Червона Гребля Чечельницького району Вінницької області ці умови були реалізовані, внаслідок чого значно підвищилась активність учасників масових заходів, їх задоволеність художнім рівнем проведених свят. Результати анкетування 800 учасників масових заходів в Києві та 160 присутніх на святі в с. Червона Гребля свідчать про значно більшу ефективність використання фольклору в масовій роботі, ніж це виявлено під час проведення масових театралізованих заходів на контрольній базі в місті Корсунь-Шевченківському.

Змістовна і поширена робота засобів масової інформації, рекламних установ, організаційних комітетів дозволила подолати інформаційний вакуум щодо сутності фольклору, його символічного наповнення, значення ритуалів, обрядів в житті народу. Вчасно, різноманітними засобами населення інформувалося про наступне проведення фольклорних театралізованих свят, докладно доводилася їх програма, визначалися стимулюючі фактори (нагороди, призи тощо). В розділі наведено результати опитування учасників експериментальних заходів у порівнянні з висновками анкетування присутніх на заходах контрольної групи.

Починаючи з аналізу мотиву присутності, в експериментальній кількості учасників мотив цілеспрямованого відвідування заходу вдвічі (а в селі - втричі) більший, ніж в контрольній групі - там царював мотив випадковості. Тим самим підтверджено необхідність урахування таких умов застосування фольклору в художньо-масовій діяльності, як поширення знань про його сутність і значення та вчасне і попереднє ознайомлення населення з програмою фольклорних театралізованих свят (що не включає, а, навпаки, передбачає фактори варіантності та імпровізації).

Спеціальна підготовка фахівців, учасників режисерсько-творчих груп, з проблем особливостей використання художніх засобів фольклору допомогла підвищити художній рівень театралізованих дійств, сприяла утриманню оптимального темпо-ритму заходів, рівню активності їх учасників [в експериментальних заходах показник рівня активності учасників був в три (а в селі - майже в п'ять) рази вище, ніж в заходах контрольної бази дослідження]. Це було забезпечено і різноманітністю фольклорних форм, що були використані організаторами експериментальних заходів.

Висновки проведеного експерименту викладаються в розділі

одночасно з аналізом сценарних особливостей використання фольклору в масових театралізованих заходах.

В другому параграфі "Моделювання фольклорно-обрядових дійств в сучасній практиці художньо-масової роботи установ культури" розкриваються результати експериментальної роботи автора, які надихнули на розробку методики моделювання сучасного святково-обрядового дійства, побудованого частково або повністю на фольклорній основі.

Розроблена модель одночасно може служити:

- основою для підготовки учасників обряду;
- основою для вирішення організаційних завдань;
- основою для розробки програм управління всією системою обрядової дії тощо.

Дослідження показало, що моделі обрядів можуть бути найрізноманітнішими, але структура їх створюється з урахуванням таких факторів:

- мети гармонійного виховання особистості з боку організаторів;
- актуальної мети соціально-виховної діяльності;
- ролі та місця свята (обряду) в системі виховання в даному регіоні чи колективі;
- традицій організації обрядової дії;
- технічних можливостей місця проведення свята (обряду);
- функцій, які покладаються на обряд у виховній роботі.

Створення моделі обряду здійснюється на основі врахування ряду методичних вимог, а саме:

- детально розкрити зміст художньо-декоративного оформлення місця дії учасників обряду;
- логічно викласти правила і порядок виконання дії;
- вказати, хто з учасників і в який момент, де і з ким здійснює обрядову дію;
- забезпечити таку структурну побудову дії в обряді, яка б максимально створила умови для його динамічного розвитку і сприяла б стимулюванню активності і виявленню діяльної імпровізації учасників;
- кульмінацією обряду обов'язково повинна стати церемонія чи акт "обряджання" героїв у нову якість;
- у структурній дії обряду повинна домінувати дієво-динамічна, а не інформативна основа організації учасників;
- максимально використати весь комплекс емоційно-образних засобів для формування оптимістичного фону обрядової дії;

- стимулювати активність і настрій учасників обряду.

У висновках підведено підсумки проведеної роботи і відзначено, що дослідження дало змогу визначити і обґрунтувати необхідність використання фольклору в художньо-масовій діяльності як ефективного засобу активізації учасників масових заходів. Подолання обмеженого розуміння фольклору лише як репертуару художньої самодіяльності і реалізація його естетичного і виховного потенціалу саме в масовій роботі відкриває нові організаційно-методичні можливості установам культури та дозвілля, організаторам, сценаристам, режисерам масових свят, обрядів, ритуалів, церемоніальних дій, урочистих процесій, святкових вечорів тощо.

Застосування фольклору в масових заходах дозволяє залучити до художньо-масової діяльності широкий загал населення. Використання фольклору як змістовної поетико-музичної основи і одночасно-традиційної обрядово-ритуальної дії, що доповнена сучасним змістом, сприяє перетворенню присутніх на масових заходах з пасивних споглядачів на їх активних учасників.

Використанню естетичного виховного потенціалу фольклору в художньо-масовій діяльності заважають істотні недоліки в роботі суб'єктів - організаторів масових заходів.

Вдосконалення застосування фольклору в художньо-масовій діяльності можливо за наявністю взаємодії всіх суб'єктів-організаторів масових заходів і спрямуванням їх спільної роботи по таких напрямках:

- поширення знань про фольклор, його сутність, природу і значення в розвитку національної культури (наше дослідження підтвердило цю необхідність, визначивши, що люди цінують фольклор за знайомство з історією і традиціями, усвідомлення особливості, своєрідності свого народу, сприянню в творчому, художньому спілкуванні, вихованні важливих моральних цінностей і чесності (поваги до праці, до старших, дружелюбності, співучасті, колективізму, пам'яті і пошани до минулого тощо));

- вчасне і поширене рекламування про майбутній масовий захід, його програму (результати дослідження свідчать про важливість мотиву присутності і пропорційну залежність рівня активності від психологічної установки присутніх до участі в масових заходах);

- реалізація естетичного і виховного потенціалу фольклору завдяки професійному використанню особливостей художньої мови фольклору, його сутності, що обумовлено:

а) професійною підготовкою організаторів масових заходів до застосування фольклору в творчому процесі;

б) оптимальною реалізацією можливостей, організаційно творчого, фінансового, інформаційного, педагогічного потенціалу суб'єктів художньо-масової діяльності;

в) відповідністю програми масового заходу (саме фольклорної основи) життєвим потребам, інтересам і художнім запитам учасників.

Дослідження підтвердило, що сутність фольклору, спрямованість його призначення завжди пов'язують фольклор з певними життєвими подіями, тому він розрахований на певні форми вияву активності, що притаманна конкретній ситуації, змістові події. Саме тому фольклор тяжіє до ритуалістики, обрядності, допомагає людям художньо оформити значний момент в житті, дати вихід енергії, почуттям, емоціям. Художня закріпленість, сталість художньої форми, повторюваність фольклорної дії становлять життєву силу фольклору. У певні моменти ця дія може повторюватися у чистому або модернізованому вигляді. Фольклорна дія передає атмосферу події, стереотип поведінки.

Дослідження підтверджує, таким чином, думку про роль фольклору в обрядовому дійстві ще й тому, що в пік відродження народних обрядів начебто незручно залишатися осторонь від них, а вони тим часом залучають усіх громадян до художнього дійства.

Використання на практиці висновків даного дослідження дозволяє перетворити кожного учасника будь-якого масового дійства із спостерігача на активного учасника саме за допомогою фольклору.

Тим самим важливий теоретичний та методичний внесок у художньо-просвітницьку діяльність. Адже відомо, як нині за допомогою кількох нехитрих прийомів залучають глядачів до активної участі естрадні виконавці. В цьому плані величезна соціально-педагогічна цінність фольклору полягає в тому, що він пропонує кожному освячений історією, традиціями та звичаями стереотип поведінки в ситуації, яка викликає певну дію, реакцію людини на подію.

Експериментальному обгрунтуванню естетичного і виховного потенціалу фольклору в художньо-масовій діяльності, особливостей та умов його ефективного використання сприяв аналітичний підхід до розгляду цього феномену з різних точок зору, визначення його своєрідності як:

- колективного творчого процесу,
- мистецтва колективної імпровізації,
- засобу театралізації, а також визначення ролі фольклору;
- в народному драматичному мистецтві, його можливостей у

виборі сцен та їх перестановок в структурних комбінаціях конкретного сценарно-режисерського задуму.

Використання цих суміжних напрямів, спроектоване на результати нашої експериментальної діяльності, і привело до висновків про створення соціально-педагогічних умов для використання фольклору.

Дисертант підтверджує висновок про використання фольклору як рушійної сили художньо-масової роботи, а також про те, що фольклор детермінує цілий ряд виховних можливостей у клубі, парку культури і відпочинку, на стадіоні тощо. Тим самим було обумовлено необхідність аналізу використання умов і механізмів оптимізації застосування фольклору в художньо-масовій роботі як актуальної проблеми, від якої залежить створення конкретної методики.

Як показало дослідження, опора на фольклор дає разючий ефект. Весь хід проведеного експерименту свідчить про те, що введення фольклорного дійства стимулює будь-який масовий захід, надає йому народного характеру, здійснює значний виховний вплив на учасників. Цей висновок досить переконливо підтверджує весь досвід експериментального моделювання свята Покрова, проводів Зими та ін. Протягом шести років розробки проводилася послідовна лінія на розширення меж використання в цих святах фольклору, внаслідок чого ми побачили, що водночас розширюються межі свята, як фольклорна дія втягує до себе все більші маси людей.

Проведене дослідження дозволило доповнити гіпотезу важливим з педагогічної точки зору висновком про залежність розширення меж свята і рівня активності аудиторії учасників від використання фольклору як подієвої основи і одночасно - стереотипу поведінки мас людей, виділивши при цьому основні типи активної діяльності, що притаманні театралізованій масовій фольклорній дії:

а) художньо оформлена процесія;
б) костюмування учасників;
в) масовий імпровізований хоровий спів чи танець;
г) художньо-творче (спортивне, трудове) змагання;
д) обрядово-ритуальна дія.

Таким чином, були визначені основні соціально-педагогічні умови фольклору в художньо-масовій діяльності.

Дослідження дозволило також розширити гіпотезу важливим положенням про органічну єдність фольклорного змісту із сучасною ситуативністю події яка відзначалась. Фольклор у даному аспекті не суперечить сучасності, а органічно поєднується з нею в тих випадках,

коли даний масовий захід відповідає життєвим потребам і художнім запитам великої маси людей. Крім того, фольклорне дійство в подібному випадку може виступати як канал вияву соціальної активності особистості.

Дисертація розширює можливості використання фольклору і шляхом педагогічного моделювання святково-обрядового дійства. Розроблено методичні вимоги до формування моделі обряду як системи дії людей. Методику було створено у ході вивчення досвіду організаційно-педагогічної діяльності по відтворенню традиційних і створенню нових свят і обрядів як у практиці постановок різного типу заходів в м.Києві, так і в інших регіонах нашої країни. Визначені 5 етапів підготовки фольклорно-обрядового дійства автором впроваджено в практику; користуватися ними можна водночас як для організації творчого, так і педагогічного процесу, що є дуже важливо.

Запропонована методика педагогічного моделювання свят і обрядів різного типу за допомогою фольклору може допомагати у виявленні соціальної активності особистості.

Дисертація доводить, що застосування фольклору в масовій дозвіллєвій роботі дає імпульс інтенсивного розвитку. Так, більшість свят і масових заходів, які виникли і закріпилися за роки існування незалежної України, традиційно пов'язані з фольклорною першоосновою, що й сприяло їхньому поширенню.

Розроблена в дисертації методика використання фольклору у художньо-масовій роботі дає відчутну можливість удосконалення діяльності установ культури і мистецтва, підготовки кадрів. Впровадження цієї методики у навчальний процес Київського державного університету культури та мистецтва дозволило поглибити практичну підготовку майбутніх спеціалістів, органічно поєднати їхні творчі, методичні та організаційні навички. По суті, художньо-педагогічна методика використання фольклору в масовій роботі є перспективною для розвитку усієї багатонаціональної культури України.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено в таких публікаціях:

1. Деякі звичаї обрядового фольклору у весняних святах // Питання культурології. Міжвідомчий збірник №13. Частина II. - К.: Вид. КДІК, 1994. - С.96-100.

2. Місце установ культури у розвитку фольклору в художньо-масовій роботі культосвітніх установ // Збірник статей аспірантів

Київського державного інституту культури. Вип.2. - К.: Вид. КДІК, 1995. - С.123-126.

3. Педагогічні умови використання фольклору в художньо-масовій роботі культосвітніх установ // Збірник статей аспірантів Київського державного інституту культури. Вип.2. - К.: Вид. КДІК, 1995. - С.155-160. (у співавт.).

4. Фольклор як джерело самодіяльності художньої творчості // Культура України: стан, проблеми, тенденції розвитку. Збірник наукових статей. - К.: Вид. ІПК ПК, 1997. - С.31-38.

5. Використання фольклору в театралізації масового дійства // Художня культура: історія, теорія, практика. Збірник наукових статей. - К.: Вид. ІПК ПК та КНУ ім.Тараса Шевченка, 1997. - С.303-308.

Кравченко Світлана Вадимівна. Соціально-педагогічні умови використання фольклору в художньо-масовій роботі установ культури. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 - соціальна педагогіка. Київський державний університет культури і мистецтв, Київ, 1997.

Дисертацію присвячено визначенню та апробації соціально-педагогічних умов використання фольклору в художньо-масовій роботі установ культури. Визначено типи активної діяльності, характерні масовому театралізованому дійству, розроблено методику моделювання святкових форм дозвіллєвої діяльності на основі фольклору.

Ключові слова: художньо-масова робота, фольклор, театралізація, моделювання.

Кравченко Светлана Вадимовна. Социально-педагогические условия использования фольклора в художественно-массовой работе учреждений культуры. - Рукопись.

Диссертация посвящена определению и апробации социально-педагогических условий использования фольклора в художественно-массовой работе учреждений культуры. Определены типы активной деятельности, характерные для массового театрализованного действа, разработана методика моделирования праздничных форм досуговой деятельности на основе фольклора.

Ключевые слова: художественно-массовая работа, фольклор, театрализация, моделирование.

Svetlana V. Kravchenko. Social and pedagogical conditions for folk-lore application in artistic and mass activity by establishments of culture. - Manuscript.

Dissertation on competing the scientific degree of a candidate of pedagogical sciences by speciality 13.00.05- Social Pedagogic. - Kyiv State University of Culture and Arts, Kyiv, 1997.

The dissertation is dedicated for substantiating and approving the social and pedagogical conditions for folk-lore application in artistic and mass activity by establishments of culture. Types of productive activities, characteristic of mass theatrical performance were determined, the methods of modelling the festive forms of leisure activity on the folk-lore basis were worked out in the thesis.

Key words: artistic and mass activity , folk-lore, dramatisation, modelling.

Надруковано в друкарні ІПК ПК
Зам. 178. Тир. 100